
IN MEMORIAM

Profesor Stanisław Kazimierz Olczak (1936–2018)

– wspomnienie pośmiertne

Dnia 3 IX 2018 r. w Lublinie zmarł Profesor Stanisław Olczak – znakomity historyk, ceniony badacz dziejów chrześcijaństwa, archiwista, wielce lubiany wychowawca młodzieży akademickiej, prodziekan Wydziału Nauk Humanistycznych i długoletni pracownik Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

Urodził się 4 IV 1936 r. w Olesznie w ziemi dobrzyńskiej w rodzinie rolniczej Stefana i Zofii z Włodarczyków. Po ukończeniu szkoły pod-

stawowej rozpoczął naukę w Niższym Seminarium Duchownym – Liceum im. Piusa X we Włocławku, które ukończył w 1954 r. zdając maturę. Na początku swojej drogi zawodowej uczył przez kilka lat religii w szkołach podstawowych – w Budziszławiu koło Żnina, Morzycach i Niegibalicach koło Radziejowa na Kujawach. Dopiero w 1961 r. rozpoczął studia historyczne na KUL. W ich trakcie poznał swoją przyszłą małżonkę Elżbietę. Pracę magisterską napisał pod kierunkiem prof. Jerzego Kłoczowskiego. Zajął się wówczas badaniami dotyczącymi dziejów Kościoła w Polsce, zwłaszcza dziejami parafii. Rozprawa magisterska, dotycząca kościelnego budownictwa sakralnego w archidiaconacie kurzelowskim, została napisana w oparciu o *Liber beneficiorum* Jan Łaskiego i obroniona w czerwcu 1966 r. Zapewne zainteresowania dotyczące budynków kościelnych

wpłynęły na decyzję o podjęciu studiów z historii sztuki na KUL. Ukończył na tym kierunku wprawdzie tylko 4 semestry, ale aspekty związane z budownictwem były zawsze jednym z ważnych obszarów badawczych Profesora Olczaka. Problematyka dotycząca różnych aspektów związanych z najniższymi komórkami kościelnej administracji terytorialnej była potem podejmowana i rozwijana przez całą karierę naukową.

Ukończenie studiów nie zerwało więzi z uniwersytetem. Dnia 1 XI 1966 r. Stanisław Olczak został zatrudniony na stanowisku młodszego bibliotekarza w bibliotece Zakładu Historii KUL. Cztery lata później, w styczniu 1967 r., awansował na stanowisko bibliotekarza. Ważnym momentem w życiu Profesora było zatrudnienie z dniem 1 X 1973 r. na stanowisku dokumentalisty w Archiwum Uniwersyteckim KUL. Ta zmiana w życiu Profesora miała wpływ na dalszy przebieg jego kariery zawodowej, gdyż z archiwistyką był związany już potem przez cały okres zatrudnienia na KUL. Dotychczas zaniedbane materiały, zgromadzone w magazynach, zyskały dzięki jego skrupulatnej pracy przejrzystą i zrozumiałą strukturę akt. Dnia 1 I 1977 r. awansował na stanowisko starszego dokumentalisty, zaś 1 V 1981 r. został kierownikiem Archiwum Uniwersyteckiego.

Stanisław Olczak nie zaniedbywał również rozwoju swojej kariery naukowej. Jako uczestnik seminarium doktorskiego prof. Jerzego Kłoczowskiego napisał dysertację na temat szkolnictwa parafialnego w Wielkopolsce w XVII i XVIII w. Podstawę źródłową stanowiły bogate w informacje księgi wizytacji kanonicznych diecezji poznańskiej. Niestety, w tym trudnym dla KUL czasie ze względów politycznych nie było możliwości uzyskania doktoratu z historii w macierzystej uczelni, dlatego też za namową i pośrednictwem prof. Kłoczowskiego doktoranta z gotową już rozprawą przyjął życzliwie pod swe skrzydła prof. Jerzy Topolski z Poznania, który został oficjalnym promotorem doktoratu Stanisława Olczaka. Dysertacja została przedstawiona Radzie Wydziału Historycznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, gdzie 30 VI 1975 r. odbyła się, zakończona sukcesem, obrona doktoratu. Opublikowany w 1978 r. został wyróżniony w 1982 r. nagrodą im. Ireny i Franciszka Skowyrów, przyznawaną przez Instytut Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL (obecnie Ośrodek Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym).

Doświadczenie zdobyte w pracy w bibliotece i archiwum zakładowym przydało się wkrótce. W roku akademickim 1973/1974 przy Sekcji Historii KUL rozpoczęła działalność specjalizacja archiwalna. Jej inicjatorem i pomysłodawcą był wybitny historyk prawa i ustroju prof. Władysław Rostocki, pierwszy kierow-

nik powstałej w 1978 r. Katedry Historii Ustroju i Administracji Polski KUL, którego następcą był potem Profesor Olczak. Wprawdzie już od lutego 1974 r. zaczął prowadzić pierwsze zleczone zajęcia dydaktyczne dla studentów historii, lecz od października 1980 r. na stałe prowadził zajęcia w ramach specjalizacji archiwalnej, początkowo jeszcze w ramach zajęć zleconych, a od 1 V 1983 r. już w ramach etatu naukowo-dydaktycznego. W tym pierwszym okresie działalności dydaktycznej prof. Rostocki powierzał mu ćwiczenia z archiwistyki oraz wykład i ćwiczenia z rozwoju form kancelaryjnych.

Ważnym momentem w karierze uniwersyteckiej Stanisława Olczaka było przeszeregowanie go od 1 X 1984 r. na etat naukowo-dydaktyczny do kierowanej przez Władysława Rostockiego Katedry Historii Ustroju i Administracji Polski KUL. Po spełnieniu koniecznych wymagań uzyskał awans na stanowisko adiunkta (1 X 1985). Od tego momentu Stanisław Olczak mógł poświęcić się w pełni pracy dydaktycznej, ale przede wszystkim badawczej. W kręgu jego ówczesnych zainteresowań naukowych były głównie badania nad duchowieństwem parafialnym. Jak przy doktoracie, skupił swoją uwagę na diecezji poznańskiej. Jednak dopiero zmiany w Polsce po roku 1989 pozwoliły na nieograniczony rozwój naukowy, zwłaszcza w obszarach interesujących Stanisława Olczaka. Myśląc o własnym rozwoju naukowym przygotował książkę pt. *Duchowieństwo parafialne w diecezji poznańskiej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku*, wydaną w 1990 r. przez Wydawnictwo Naukowe KUL. Opublikowana rozprawa stała się podstawą do przeprowadzenia kolokwium habilitacyjnego, które miało miejsce już na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, w dniu 22 II 1990 r. Na posiedzeniu Rady Wydziału Nauk Humanistycznych obecni byli recenzenci, czyli prof. Maria Bogucka z Uniwersytetu Warszawskiego, ks. prof. Hieronim Wyczawski z Akademii Teologii Katolickiej (dzisiaj Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie) oraz prof. Stanisław Litak z KUL. Wszystkie recenzje były pozytywne, również dobrze przebiegło samo kolokwium oraz wykład habilitacyjny. W tej sytuacji Rada Wydziału Nauk Humanistycznych KUL nadała Stanisławowi Olczakowi stopień naukowy doktora habilitowanego.

Władze uniwersyteckie, po naukowym usamodzielnieniu Stanisława Olczaka, zdecydowały się powierzyć mu 1 XI 1991 r. kierownictwo wakującej od kilku lat Katedry Historii Ustroju i Administracji Polski. Z kolei w kwietniu 1993 r. został powołany na stanowisko profesora nadzwyczajnego, zaś 16 VI Rada Wydziału Nauk Humanistycznych KUL powierzyła mu po raz pierwszy funkcję prodziekana do spraw studenckich. Tę odpowiedzialną funkcję, dającą również prawo do zasiadania w Senacie KUL, Stanisław Olczak pełnił także kolejną ka-

dencję od 1 X 1996 do 30 IX 1999 r. W trakcie spełniania tych obowiązków dał się poznać jako sprawny organizator, a nade wszystko jako prodziekan niezwykle życzliwy dla studentów, wrażliwy i nieobojętny na ich problemy, rzetelny, sumienny i kompetentny.

Naukowy życiorys Stanisława Olczaka dopełniło uzyskanie tytułu naukowego profesora nauk humanistycznych, który potwierdził prezydent RP w dniu 18 IV 2005 r. Osiągnięcia związane z dydaktyką i promowaniem młodej kadry badawczej zostały ukoronowane 1 VI 2006 r., kiedy został powołany na stanowisko profesora zwyczajnego. Formalnie przeszedł na emeryturę 30 IX 2006 r., jednak pracował na uczelni na czas określony do końca września 2008 r., a w ramach umowy o dzieło prowadził seminarium magisterskie i doktorskie do końca roku akademickiego 2012/2013.

Zainteresowania badawcze Profesora Olczaka dotyczyły przede wszystkim dziejów kościołów parafialnych w Polsce w XVI–XVIII w. Tym zagadnieniom poświęcił wszystkie swoje cztery monografie oraz liczne artykuły naukowe w czasopiśmie i książkach zbiorowych. Do głównych kierunków Jego badań należały zatem kwestie związane ze szkolnictwem parafialnym, duchowieństwem i obsadą parafii, budownictwem sakralnym, rozwojem sieci parafialnej, wezwaniami świętyń i ich wyposażeniem, szpitalnictwem parafialnym, a także problematyka źródłoznawcza nowożytnych wizytacji kanonicznych oraz biskupich ksiąg święceń. W dorobku naukowym Profesora Olczaka ważne miejsce zajmują prace odnoszące się do problematyki kancelaryjno-archiwalnej. Należą tutaj teksty dotyczące Archiwum Uniwersyteckiego KUL i jego zasobu, a także artykuły i hasła w *Encyklopedii katolickiej* obejmujące dzieje nowożytnych kancelarii kościelnych. W sumie całościowy dorobek naukowy Zmarłego składa się z ponad 160 różnych publikacji naukowych. Profesor Olczak jest również autorem wydanego w 2011 r. tomiku wierszy, w którym w poetycki sposób wrażał swoje uczucia w sonetach na temat kwiatów, na temat przyrody w Rogóźnie koło Łęcznej, gdzie często spędzał czas, wypoczywając na swojej działce. Swoje wiersze poświęcił także wspomnieniom z dzieciństwa i młodości, przemijaniu, ludziom związanym z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim, których spotkał na swojej życiowej drodze, swoim seminarzystom i współpracownikom, z którymi co roku odbywał wyjazdowe seminaria i wycieczki. Profesor Olczak był człowiekiem głębokiej wiary. Nie mogło zatem zabraknąć także wierszy poświęconych tym aspektom życia ludzkiego.

Aktywna działalność naukowa Pana Profesora przejawiała się również poprzez organizację i udział w wielu konferencjach naukowych. Tematyka refera-

tów, które wygłaszał, była zróżnicowana i rozległa. Nie sposób wymienić w tym miejscu wszystkich tych aktywności. Wystarczy wspomnieć, że w swoich wystąpieniach poruszał problematykę często wykraczającą poza Jego ściśle określone naukowe zainteresowania.

Był wieloletnim członkiem Towarzystwa Naukowego KUL. Od 2004 do 2013 r. pełnił funkcję sekretarza generalnego towarzystwa, a w ostatnim czasie do samej śmierci był członkiem Komisji Rewizyjnej. Był również członkiem Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, członkiem Komisji Historycznej PAN w Lublinie, Towarzystwa Muzealnego w Lubaczowie, członkiem Rady Naukowej Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce oraz członkiem Polskiej Grupy Międzynarodowej Komisji Historii i Studiów nad Chrześcijaństwem (Commission Internationale d'Histoire et d'Études du Christianisme – CIHEC).

Był również redaktorem naczelnym „Roczników Humanistycznych”, a także członkiem Redakcji Naczelnej *Encyklopedii katolickiej* (od 9 do 12 tomu). Warto wspomnieć, że należał również do pierwszego Komitetu Redakcyjnego „Studiów Archiwalnych”, wydawanych przez Archiwum Państwowe w Lublinie.

W ramach działalności dydaktycznej na uniwersytecie Profesor prowadził seminaria magisterskie i doktoranckie, które cieszyły się niesłabnącym powodzeniem. Ściągała tutaj studentów serdeczność i życzliwość Profesora. Magistranci i doktoranci, przede wszystkim z racji zainteresowań Profesora Olczaka, podejmowali badania nad dziejami parafii, nad dziejami struktur kościelnych, nad wyposażeniem świątyń i uposażeniem beneficjów parafialnych, nad duchowieństwem, szkolnictwem i szpitalnictwem, zaś najczęściej wykorzystywanymi źródłami były akta wizytacji kanonicznych z epoki staropolskiej. Wiele prac uczniów Profesora Olczaka dotyczyło dziejów KUL i powstało w oparciu o akta Archiwum Uniwersyteckiego. Wystarczy wspomnieć, że wypromował 18 doktorów i ponad 200 magistrów. Jego trzech uczniowie usamodzielniili się naukowo. Sam był powoływany jako recenzent w 20 przewodach doktorskich oraz 2 habilitacyjnych.

Inne zajęcia, które prowadził, zwłaszcza w ramach specjalizacji archiwalnej na kierunku historia, obejmowały tematykę rozwoju form kancelaryjnych, historii ustroju Polski, kancelarii kościelnych i źródłoznawstwa.

Stanisław Olczak był powszechnie lubiany. Idąc korytarzem i spotykając studentów potrafił każdemu podać rękę, chwilę porozmawiać, powiedzieć miłe słowo. Jego seminarzyści zapamiętają z pewnością kończące rok akademicki tradycyjne wyprawy i wycieczki, które były niejako wyjazdowymi seminariami. Wielu wraz z profesorem i jego współpracownikami odbywało te eskapady

zwiedzając Zamość, Chełm, Kodeń, Sandomierz i Bodzentyn, Czarnolas, Janowiec i Kazimierz. Po obronach Profesor zapraszał swoich uczniów na działkę w Rogoźnie. Tam, przy kominku, przy pieczonej kiełbasce, na spacerze po lesie, wśród łąk, pól i kwiatów czy też nad rogozińskie jezioro lub wzdłuż kanału Wieprz-Krzna Profesor prowadził rozmowy i dyskusje, pytał o plany życiowe swoich kończących studia wychowanków. Wielu potem przez długi czas przysyłało bożonarodzeniowe lub wielkanocne życzenia dla Profesora i Jego rodziny. Profesor Olczak niemal zawsze zabierał ze sobą aparat fotograficzny i robił zdjęcia. Zawsze z tych spotkań na działce lub też z opłatków bożonarodzeniowych, urządzanych przez jego seminarzystów czy innych uroczystości i wydarzeń w swojej katedrze, przygotowywał odbitki, które przekazywał potem każdemu uczestnikowi uwiecznionemu na fotografiach.

Niezwykłe oddany swojej macierzystej uczelni, z którą związał swoje życie na ponad 50 lat. Był m.in. przewodniczącym Komisji Rewizyjnej NSZZ „Solidarność”, kuratorem Niezależnego Zrzeszenia Studentów, członkiem wielu uczelnianych komisji (np. Senackiej Komisji Rozdawnictwa Darów, Senackiej Komisji Finansowo-Gospodarczej) i wiceprezesem Zarządu Głównego Towarzystwa Przyjaciół KUL. Działalność naukowa i dydaktyczna Profesora Olczaka została doceniona. W 2003 r. otrzymał Medal Komisji Edukacji Narodowej, w 2005 r. Złoty Krzyż Zasługi, zaś w 2008 r. Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II odznaczył go Medalem za Zasługi dla KUL. Przy tej okazji Jego przyjaciele, współpracownicy i uczniowie przygotowali i wydali w 2008 r. księgę pamiątkową dedykowaną osobie Profesora Olczaka pt. *Archiva temporum testes*, która była wyrazem wdzięczności i podziękowania. Z kolei Katedra Historii Powszechnej Wieków Średnich przygotowała i wydała w 2014 r. publikację zbiorową dedykowaną Profesorowi Stanisławowi Olczakowi oraz jego małżonce Elżbiecie Janickiej-Olczakowej, długoletniej kierownicze Biblioteki Instytutu Historii.

Stanisław Olczak był również aktywnym społecznikiem. Przez wiele lat pełnił funkcję sekretarza Klubu Inteligencji Katolickiej w Lublinie i był członkiem Rady Programowej Radia Lublin SA. Wiernie służył Kościołowi katolickiemu, będąc prezesem Akcji Katolickiej we własnej parafii oraz dekanacie Lublin-Południe. Został powołany przez biskupa lubelskiego Bolesława Pylaka na członka Archidiecezjalnej Rady II Synodu Plenarnego Diecezji Lubelskiej, który odbywał się w latach 1977–1985. Stanisław Olczak był wówczas członkiem Komisji do spraw Laikatu. Aktywny do końca życia jako parafianin w rodzimej parafii pod wezwaniem Najświętszego Serca Pana Jezusa w Lublinie. W parafialnym piśmie

„Głos Serca” publikował swoje ostatnie artykuły. Za zasługi wobec Kościoła został w 2006 r. odznaczony medalem Lumen Mundi, ustanowionym przez abp. Józefa Życińskiego dla osób szczególnie zaangażowanych w życie społeczno-religijne.

Śmierć Profesora Stanisława Olczaka przyniosła wszystkim, którzy Go znali, smutek, żal i poczucie straty. Odszedł bowiem do wieczności człowiek niezwykłego i dobrego serca, znakomity historyk, ceniony archiwista, lubiany nauczyciel akademicki i wspaniały wychowawca. Mszę pogrzebową pod przewodnictwem byłego rektora KUL, ks. bp. seniora diecezji zamojskiej Jana Śrutwy oraz bp. Józefa Wróbla z diecezji lubelskiej odprawiono w kościele akademickim KUL w dniu 7 IX 2018 r. Uroczystości pogrzebowe odbyły się na cmentarzu przy Dro-dze Męczenników Majdanka w Lublinie.

Tomasz Nowicki